

Warszawa, dn. 12.07.2023 r.

dr hab. Mieczysław Goc, prof. UR

Pracownia Kryminologii i Kryminalistyki Instytutu Nauk Prawnych
Uniwersytetu Rzeszowskiego
ORCID: 0000-0003-4966-584X

Recenzja rozprawy doktorskiej magister Anny Przewor

pt. *Znaczenie wybranych rodzajów pamięci długotrwałej w fałszowaniu podpisów*

przygotowanej w Instytucie Prawa Karnego Wydziału Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

Promotor: prof. dr hab. Tadeusz Tomaszewski

Zgodnie z wymogami ustawowymi zawartymi w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jednolity: Dz. U. z 2017 r.poz.1789) rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a także świadczyć o ogólnej wiedzy teoretycznej kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Kryteria te stanowią podstawę przedstawionej przez Radę Naukową Dyscypliny Nauki Prawne Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego oceny rozprawy autorstwa Anny Przewor pt. *Znaczenie wybranych rodzajów pamięci długotrwałej w fałszowaniu podpisów*, stanowiącej jej dysertację doktorską. Kierując się tymi kryteriami, w niniejszej recenzji skoncentrowano się na takich aspektach ocenianej pracy, jak:

- określenie zasadności wyboru tematu rozprawy, zwłaszcza pod kątem oryginalności podjętego problemu badawczego,
- poprawność i kompletność celów badawczych oraz zastosowanej metody badań naukowych,
- struktura pracy i jej warstwa formalno-redakcyjna oraz zawartość merytoryczna opracowania,
- dobór, zakres i wykorzystanie literatury.

Wybór tematu i oryginalność problemu badawczego

Autorka podjęła się opracowania problemu, który w odniesieniu do ekspertyzy pismoznawczej dotychczas nie był przedmiotem obszerniejszych opracowań ani badań wykraczających poza analizę przypadków czy doniesień o charakterze przyczynkarskim. Należy to przyjąć z dużym uznaniem. Zagadnienie wykorzystania śladów pamięciowych, chociaż znane w kryminalistyce od czasów Bertillona w kontekście tzw. portretu pamięciowego, a następnie pogłębione w związku z rozwojem badań poligraficznych, jak wspomniano wyżej, nie obejmowało problematyki badań pismoznawczych, a zwłaszcza oceny możliwości zapamiętywania obrazu czyjegoś podpisu w celu jego naśladowstwa. Recenzowana rozprawa stanowi więc pod tym względem istotne wypełnienie luki badawczej w tym obszarze, co ma również przełożenie na praktykę opiniodawczą – dzięki ukazaniu na podstawie obszernych i dobrze udokumentowanych badań własnych Autorki możliwości fałszerskich w zakresie podrabiania podpisów oraz konieczności wnikliwej i wszechstronnej oceny cech grafizmu ręcznego w każdym przypadku, gdy przedmiotem ekspertyzy jest ocena autentyczności podpisu.

Ocena poprawności i kompletności celów badawczych oraz zastosowanej metody badań naukowych

Głównym celem badawczym pracy była odpowiedź na pytanie, czy w zakresie badań rękopisów istnieje możliwość zapamiętania, wydobycia, odtwarzania i zobrazowania śladu pamięciowego w postaci cudzego podpisu. W rozwinięciu tego zagadnienia Autorka sformułowała następujące cele szczegółowe:

- 1) określenie wpływu i sposobu uformowania śladu graficznego dla wykorzystania go w późniejszych czynnościach fałszerskich, tzn. czy „oglądanie” podpisu bez zamiaru jego późniejszego sfalszowania i bez ćwiczenia kreślenia tego podpisu pozwoli na jego wierne odwzorowanie,*
- 2) ustalenie, w jakim stopniu osoba fałszująca podpisy z wykorzystaniem pamięci deklaratywnej i proceduralnej potrafi zachować cechy indywidualne fałszowanego podpisu,*
- 3) określenie, czy z upływem czasu cechy te będą utrzymywały się w pamięci fałszerza,*
- 4) ustalenie, czy osoba fałszująca podpisy tą metodą przenosi cechy graficzne z własnego*

podpisu do podpisu fałszowanego.

Problemy badawcze dysertacji zostały sformułowane prawidłowo i znajdują odzwierciedlenie w jej zawartości treściowej. Metodyka badań oraz narzędzia badawcze dostosowane są do tematyki pracy oraz jej celu głównego, a także do badań własnych Autorki.

Badania zostały przeprowadzone w dwóch etapach. Pierwszy etap obejmował formowanie śladu pamięciowego w postaci obrazu wzorcowego podpisu w pamięci deklaratywnej. Drugi etap polegał na przekazaniu tego obrazu z obszaru pamięci deklaratywnej w obszar pamięci proceduralnej (ruchowej). Za podstawowe kryterium trwałości śladu graficznego dla obu obszarów pamięci przyjęto zakres podobieństwa cech graficznych odwzorowywanego podpisu do wzorca. Uzyskane próby testowe podpisów poddano szczegółowym badaniom zgodnie z wybranymi cechami graficznymi, takimi jak:

- wielkość podpisu i relacje wielkościowe liter „K” do „B” (majuskuł występujących w analizowanych podpisach),
- występowanie znaku diakrytycznego,
- cechy konstrukcyjne liter „K” i „B” oraz elementu środkowego i detalu końcowego.

Cechy te oczywiście nie zawierają pełnego spektrum parametrów graficznych wykorzystywanych w analizie identyfikacyjnej pisma ręcznego. Ich ograniczony zakres, koncentrujący się na zespole cech konstrukcyjnych, wynika z przyjętej koncepcji badań. Wybierając arbitralnie taki zespół cech, Autorka, chociaż tego nie uzasadnia wprost, zapewne kierowała się celem opracowania i koniecznością zachowania przejrzystości wywodów, gdyż budowa znaków jest najbardziej widocznym symptomem możliwości odtwórczych probantów kreślących odwzorowywane podpisy. Niemniej jednak w tym miejscu nasuwa się pytanie, czy wskazany zakres analizowanych cech graficznych nie został nakreślony zbyt wąsko. Wydaje się, że z punktu widzenia oceny podobieństwa odtwarzanego wzorca do jego oryginału, a tym samym możliwości skutecznej oceny poziomu falsyfikacji analizowanych prób podpisów, istotne byłoby uzupełnienie wskazanego zespołu parametrów graficznych o cechy motoryczne w postaci rozkładu cieniowania linii graficznej, odzwierciedlające nacisk narzędzia pisarskiego na podłoże w trakcie realizacji aktu pisarskiego. Jest to cecha, która – w opinii pismoznawców – wraz z cechami konstrukcyjnymi prezentuje wysoką wartość identyfikacyjną, co potwierdziły m.in. badania własne autora niniejszej recenzji.

Za wartościowe należy natomiast uznać przeprowadzenie badań nie tylko w obrębie grupy

eksperymentalnej liczącej 52 osoby, ale również z wykorzystaniem 15-osobowej grupy kontrolnej. Zadanie tej drugiej polegało na próbach odtworzenia podpisu wzorcowego osoby, z którą badani współpracowali na co dzień i mieli możliwość obserwowania jej podpisu, jednak – w odróżnieniu od grupy eksperymentalnej – bez zamiaru jego przyszłego nakreślenia. Oznaczało to uruchomienie wyłącznie pamięci deklaratywnej. Uzyskane wyniki potwierdziły hipotezę, że sam fakt obcowania z czyimś podpisem i oglądania go bez zamiaru sfalszowania nie jest wystarczający do jego skutecznego odtworzenia. Wykorzystanie pamięci deklaratywnej, bez pamięci proceduralnej, nie jest więc wystarczające i skutkuje dosyć nieudolnymi, odbiegającymi od wzorca odtworzeniami obrazu wcześniej obserwowanego podpisu. Być może wskazane byłoby zbadanie, jaki wpływ ma nie tylko czas obcowania z podpisami wzorcowymi, ale również okres, jaki upłynął od ostatniego kontaktu z tymi podpisami. W pracy jest to okres dwóch lat, interesująca byłoby zatem ocena jakości naśladowanego podpisu, z którym probanci mieli styczność po krótszym czasie od jego oglądu.

Nie mniej istotną kwestią podniesioną w opracowaniu była analiza zakresu cech własnych „falszerza” w odwzorowywanych podpisach. Przeprowadzone badania potwierdziły fakt utrzymywania się w podrabianych podpisach niektórych cech własnego grafizmu probantów, co potwierdza wysoki stopień zautomatyzowania kreślenia podpisów autentycznych.

Duże wrażenie robi obszerność materiału badawczego obejmującego 1144 próby podpisów poddanych analizie pod kątem realizacji celów pracy. Jest to materiał w pełni reprezentatywny i wystarczający z punktu widzenia statystycznej oceny badanych zjawisk graficznych.

Część badawcza rozprawy została poprzedzona przedstawieniem ogólnych zagadnień, zarówno z dziedziny kryminalistycznej problematyki dokumentów i ekspertyzy pismoznawczej, jak i o charakterze psychoneurologicznym, istotnych w kontekście celów pracy.

Zagadnienia dotyczące pisma ręcznego, w tym podpisów, ich właściwości, istoty, rodzajów fałszerstw, badań identyfikacyjnych, a nawet pewnych odniesień historycznych, zostały przedstawione dosyć skrótowo jako wprowadzenie do zasadniczej części pracy. W tym kontekście pewien niedosyt budzi brak informacji na temat najnowszych technik i metod wykorzystywanych w ekspertyzie pismoznawczej, zwłaszcza w postaci programów komputerowych wspomagających analizę wybranych cech grafizmu ręcznego. Dotyczy to

również metod i technik pobierania materiału porównawczego do badań identyfikacyjnych podpisów, czemu Doktorantka poświęciła jeden z podrozdziałów pracy, ograniczając się jednak do przedstawienia podstawowych zasad gromadzenia tego materiału. Pod rozważę Autorki poddaję ewentualne uzupełnienie tych zagadnień w oparciu o najnowszą literaturę przedmiotu w przypadku publikacji pracy.

Pozytywnie należy natomiast ocenić zaprezentowanie w zakresie wynikającym z przedmiotu pracy problematyki elektronicznych podpisów biometrycznych, składanych odręcznie na ekranach przeznaczonych do tego urządzeń. Tego rodzaju podpisy w dobie postępującej informatyzacji są w coraz szerszym zakresie wykorzystywane w różnych dziedzinach życia codziennego w celu ułatwienia i przyspieszenia rozlicznych operacji finansowych, handlowych, administracyjnych i wielu innych. Zastępują one coraz częściej podpisy tradycyjnie kreślone na podłożu papierowym. Zagadnienia te zostały przedstawione na podstawie badań własnych Autorki, co tym bardziej podnosi ich wartość naukowo-poznawczą, aczkolwiek brakuje odniesień do najnowszych publikacji z tego zakresu.

Ocena struktury pracy i jej warstwy formalno-redakcyjnej, zawartości merytorycznej oraz doboru i zakresu wykorzystanej literatury

Praca liczy 259 stron (839 przypisów), w tym spis treści, bibliografia, wraz z wykazem orzeczeń sądowych (37), spis tabel (15), wykresów (40), rycin (95) i załączniki zawierające tabele z wynikami badań (35) oraz kwestionariusz ankiety. Przytoczone liczby świadczą o dobrym udokumentowaniu i zilustrowaniu przeprowadzonych badań. Praca oprócz wstępu i podsumowania zawiera osiem rozdziałów o charakterze teoretyczno-empirycznym.

Tytuł pracy oraz śródtytuły są zgodne z treścią dysertacji. Praca jest zwarta, logicznie skonstruowana, wewnątrznie niesprzeczna. Pierwsze rozdziały to niezbędne wprowadzenie do najobszerniejszego rozdziału części badawczej. Wnioski uznać należy za prawidłowe i odpowiednio uzasadnione. Zawartość merytoryczna opracowania realizuje postawione w rozdziale VII cele badawcze.

Strona redakcyjna nie budzi większych zastrzeżeń. Jedyna uwaga dotyczy braku konsekwencji w zachowaniu jednolitości form czasownikowych – Autorka stosuje zarówno liczbę pojedynczą formy osobowej, jak i bezosobowe formy wypowiedzi. Miała do tego prawo, chociaż recenzujący niniejszą dysertację nie jest zwolennikiem formy osobowej w pracach naukowych. Publikacja jest napisana poprawnym językiem polskim, w stylu

komunikatywnym, jasnym i precyzyjnym. Doktorantka konstruuje zdania logiczne i zrozumiałe, zarówno w kontekście reguł języka powszechnego, prawniczego, jak i specjalistycznego z zakresu badań pismoznawczych.

Bibliografia zawiera 144 pozycje, w tym 7 aktów prawnych (te ostatnie mogłyby zostać wymienione w odrębnym wykazie). Pozycje literaturowe zawierają w zdecydowanej części publikacje polskich autorów. Dobór i zakres wykorzystanej literatury należy uznać za dostateczny z punktu widzenia omawianych zagadnień. W odniesieniu do niektórych kwestii, np. wykorzystania programów komputerowych w ekspertyzie pismoznawczej, przygotowania materiału porównawczego czy adiestacji w podpisach biometrycznych, wskazane byłoby uwzględnienie nowszych pozycji.

Podsumowanie

Oceniając całościowo zarówno część teoretyczno-doktrynalną rozprawy, jak i jej warstwę *stricte* empiryczną, należy uznać, że zadania sformułowane w celach badawczych pracy, których realizacji podjęła się Doktorantka, zostały wypełnione w stopniu zadowalającym. Praca umożliwiła potwierdzenie pewnych kwestii dotyczących ekspertyzy pismoznawczej, które dotychczas nie stanowiły przedmiotu badań empirycznych, a które były uznawane za prawdziwe na podstawie praktyki eksperckiej opartej na indywidualnym doświadczeniu badaczy, niekiedy graniczącym z intuicjonizmem. Autorka wykazała umiejętność syntezy naukowej oraz zdolność wypowiedzenia myśli w sposób logiczny i przekonujący. Tematyka prezentowana w opracowaniu ma w wielu aspektach nowatorski charakter i cechuje się znacznymi walorami poznawczymi. Jest to wartościowa pozycja naukowa, a jej walory z punktu widzenia praktyki opiniodawczej odpowiadają wymogom kryminalistyki jako nauki stosowanej. Podniesione w recenzji sugestie i zastrzeżenia mają charakter drobnych uwag, nieumniejszających generalnie pozytywnej oceny pracy jako całości. Wybór tematu rozprawy, struktura pracy, jej zawartość treściowa, realizacja celów badawczych odpowiadają kryteriom pracy naukowej.

W świetle przeprowadzonej analizy i oceny rozprawy doktorskiej Pani mgr Anny Przewor, uwzględniając przewidziane prawem wymagania, niezbędne do uzyskania stopnia naukowego doktora, należy stwierdzić, że zostały one spełnione. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie ważnych problemów naukowych z zakresu ekspertyzy pismoznawczej, odnoszących się do wykorzystania pamięci długotrwałej w procesie fałszowania podpisów. Ponadto zawartość treściowa

pracy świadczy o pogłębionej wiedzy teoretycznej Doktorantki z zakresu kryminalistyki jako jednej z dyscyplin nauk prawnych, a także umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej.

Reasumując, stwierdzam, że pomimo pewnych uwag polemicznych rozprawa doktorska mgr Anny Przewor spełnia ustawowe wymogi stawiane pracom doktorskim. Wobec tego wnoszę o przyjęcie recenzowanej dysertacji doktorskiej i dopuszczenie jej do publicznej obrony.

dr hab. Mieczysław Goc, prof. UR

